

Inleiding congres Zorgzaamwonen “Kiezen voor geschikt Wonen”

7 december 2020 10.40-11.00

Marilyn Haimé, Raad van Ouderen

1. Inleiding Algemeen

- Felicitaties aan Zorgzaamwonen dat nu 1 jaar bestaat
- Complimenten ook voor de keuze van het thema “Kiezen voor geschikt wonen”. Voor de RvO is het ook de vraag of er wel iets te kiezen valt als er slechts een beperkt aanbod is en een beperkte variatie aan wonen, en wonen met zorg. De RvO ziet het als een opdracht aan Rijk, gemeenten, provincies, corporaties, banken en zorginstellingen hier met urgentie en vereende kracht aan te gaan werken..
- Het is ook een opdracht aan de oudere zelf om tijdig de keuze te maken voor geschikt wonen. De oudere moet zich meer bewust worden van zijn veranderende woonsituatie en gaan nadenken over een toekomstige behoefte aan wonen met passende zorg. En dat niet alleen. De oudere moet zich ook inzetten om mee te denken met overheden en andere organisaties om te zorgen dat deze het perspectief van ouderen meenemen bij beleidsvorming en uitvoering van plannen.
- Ik maak enkele winstwaarschuwingen vooraf: Mij is gevraagd om het advies van de RvO toe te lichten. Dat advies is al in juni dit jaar uitgebracht. Intussen is de aandacht voor het thema wonen en ouderen enorm toegenomen. Al in het Pact voor de ouderenzorg en het Programma Langer Thuis is door de minister van VWS al de nodige aandacht gevraagd. En vorige week nog heeft de Minister van

BZK heeft het realiseren van wonen met zorg, door passende woonvormen en samenwerking als één van de 6 volkshuisvestelijke prioriteiten voor de komende 5 jaar benoemd. De RvO wordt op haar wenken bediend, zou je zeggen! Of dat oorzakelijk verband er is weet ik niet, maar ik hoop het natuurlijk wel. Het bijzondere aan het advies van de Raad van Ouderen is dat het vanuit het perspectief van ouderen tot stand is gekomen en de problematiek integraal benadert: Wonen gekoppeld aan zorg en aan een ouderenvriendelijke leefomgeving. Hier en daar zult u misschien denken “gelukkig vindt de RvO dat ook”, maar het kan ook dat u af en toe denkt: “leuk bedacht, maar dat gaat wel ver”.

Voordat ik het advies van de RvO (“Langer zelfstandig in een passende woning met goede zorg”) toelicht, eerst heel kort iets over de Raad van Ouderen.

2. De RvO: sheet 1 tm 5

De Raad bestaat uit een **enthousiaste** groep mensen uit het hele land. In de Raad weerklinkt de **Stem van ouderen op nationaal niveau**. Taak van de Raad is: **gevraagd en ongevraagd** advies uitbrengen, **signaleren en agenderen**. Niet alleen aan de Minister VWS, wel **via** VWS. De RvO is geen formeel adviesorgaan. Het is onafhankelijk en politiek neutraal. De RvO bestaat uit mensen met levenservaring en met diverse professionele kennis en ervaring. Een multidisciplinair team dus, met expertise als het gaat om de leefwereld van ouderen. Een team dat gevoed wordt door de regionale ouderendelegaties en enkele landelijke organisaties. Ik zit er voor de stem van migrantenouderen (NOOM).

Sheet 6 en 7

De Raad is productief zoals u kunt zien: 5 adviezen in 2019, 5 adviezen in 2020, en nog 3 brieven in 2020 over Coronagerelateerde kwesties. Vorige maand tijdens de bespreking van de **zelfevaluatie** met VWS, was het een mooie opsteker dat VWS blij verrast bleek over de **kwaliteit en actualiteit** van onze adviezen.

3. En dan nu het pièce de resistance: Het advies Langer zelfstandig in een passende woning met goede zorg.

Sheet 8

Naast dit advies zijn **ook enkele andere adviezen** van belang, zoals voorbereiden op ouder worden, Betrekken van ouderen en ICT. Adviezen van de RvO kunt terugvinden op de site van BeterOud.

Sheet 9 Werkwijze RvO: niet over één nacht ijs

We zijn niet over één nacht ijs gegaan, maar hebben dit zorgvuldig voorbereid. We hebben een analyse gemaakt op basis van **wetenschappelijke rapporten en beleidsbrieven**. De cijfers en analyses illustreren de **omvang en urgentie**. Daarnaast hebben we via de **regionale delegaties** onder ouderen opgehaald hoe de ouderen in de regio tegen de problematiek aankijken. Ook hebben we de regionale delegaties gevraagd om een **inventarisatie** te maken van de stand van zaken rond ouderenhuisvesting en “wonen met zorg” in enkele gemeenten. **Opvallend** vonden we dat **ruim de helft van de 18 gemeenten** waarover informatie is verzameld, in hun woonvisie aandacht hebben besteed aan ouderen.

Landelijk blijkt uit cijfers begin dit jaar dat slechts **10% tot 15% van de gemeenten in hun woonvisie iets te hebben opgenomen over ouderen**, terwijl **8 van de 10 gemeenten begin dit jaar nog geen woonzorgvisie hadden**.

Sheet 10 Conclusie van de analyse: De problematiek van wonen en zorg van ouderen is groot, groeiend en urgent.

De feiten zijn u bekend. Er zijn 2 punten die extra aandacht vragen:

1. De **groei** in omvang van het **aantal ouderen** in relatie tot **jongere generaties**. We moeten ons er ook op voorbereiden dat we **straks te weinig mensen hebben die zorg en ondersteuning kunnen verlenen**. Henk Kamp (vz Actiz) wees daar al op in Buitenhof gisteren. Er is nu al personeelstekort.
2. We moeten ons rekenschap geven van de **diversiteit** onder de groep ouderen. Ze zijn niet allemaal kwetsbaar en zorgbehoevend, maar het is ook niet zo dat ze allemaal vitalo's zijn. Daartussen zit namelijk de **grootste groep** die zich soms wel zelf redt en soms meer of minder zorg nodig heeft. Dat is zeker het geval in de groep rond de 80 jaar.

Sheet 11 Gevolgen van deze analyse voor Wonen en Zorg

De **RvO komt met het advies dat er HAAST** moet worden gemaakt met het investeren in **ouderenhuisvesting en in het bijzonder in geclusterd wonen en in woonzorgvormen**. De omvangrijke **naoorlogse generatie** en de eveneens **groeiende groep migrantenouderen** zullen de komende jaren een **toenemend beroep doen op passende woningen** en behoefte hebben aan

verschillende combinaties van wonen en zorg. Om ouderen die dat nodig hebben **persoonsgerichte en geïntegreerde formele en informele ondersteuning en zorg** te kunnen geven, is het gewenst dit te **organiseren rondom een (groep) ouderen in een wijk, dorp of woon-zorgcomplex.** Een **voortvarende aanpak** is nodig in het belang van **waardig ouder worden** en opdat ouderen zo lang mogelijk mee kunnen (blijven) doen in een vertrouwde leefomgeving. Tegelijkertijd moet er ruimte zijn voor verschillende mogelijkheden voor verschillende groepen afhankelijk van de lokale situatie. Het is dus van belang dat **lokaal goed gekeken wordt naar de samenstelling van de groep ouderen** om de **behoefte** goed in kaart te krijgen voor de **juiste acties en prioriteiten.**

Sheet 12 : 5 Prioriteiten

De RvO ziet 5 prioriteiten

1. Cultuuromslag: bij ouderen zelf, maar ook in de samenleving breed
2. Bouwen (cf Commissie Bos: bouwen, bouwen, bouwen)
3. Transformatie (van wijken, dorpen)
4. Wijkgerichte ouderenzorg (zo dicht mogelijk bij de oudere organiseren)
5. Verpleeghuiszorg (tekorten en wachtlijsten)

Ik zal ze stuk voor stuk kort toelichten.

Sheet 13 Prioriteit 1 Cultuuromslag bij ouderen zelf

Ouderen moeten tijdig gaan nadenken over hun toekomst van passend wonen en in combinatie met zorg indien nodig. Dat staat in een al in (juni) 2019 uitgebracht advies van de RvO “Voorbereiden op ouder worden”. Er is een cultuuromslag nodig bij ouderen, maar **ook in de hele samenleving**. Het gaat dus **niet alleen om zingeving, vitaliteit en sociale relaties**, maar ook om **praktische zaken** zoals:

- **passend wonen,**
- **een ouderenvriendelijke woonomgeving en**
- **passende combinaties van wonen en zorg.**

“Wat wil je later worden?” vragen we vaak aan kinderen. Net zo goed zou aan ouderen zeker in de derde levensfase (het geschenk aan de samenleving volgens de RVS) de vraag kunnen worden gesteld: **hoe zie je je toekomst voor je? Hoe wil je later leven?**

Het blijkt dat 1/3e van de 65 plussers zich helemaal niet voorbereidt op de toekomst, 1/3e onderzoekt mogelijkheden om zo lang mogelijk in de huidige woning te kunnen blijven wonen, 1/5e maakt aanpassingen en 1/10e gaat op zoek naar een ander huis. Het merendeel van de 65 plussers woont zelfstandig.

Sheet 14 Verhuisbereidheid

De verhuisbereidheid onder ouderen is **niet groot**, ondanks **veranderende levensfase, afnemende vitaliteit en toenemende afhankelijkheid van zorg**. Ouderen willen graag in hun eigen woning en woonomgeving blijven, ook al

is de woning niet meer passend. **Dit om persoonlijke, sociaal culturele en financiële** redenen. Dit is zeker ook het geval bij mensen in een slechte sociaal economische- en woonsituatie, zoals vele **oudere migranten**. Ouderen zijn wellicht wel bereid te vinden om te verhuizen naar een passende woning, als dat maar in **een hun vertrouwde leefomgeving is of in de buurt van hun (klein)kinderen en hun netwerk**.

Zolang er nauwelijks een **betaalbaar aanbod is**, denken ouderen ook dat het geen zin heeft daarover na te denken, waardoor er een **vicieuze cirkel** ontstaat. Daarbij komt **weerstand tegen verandering**, ook al past de woning niet meer bij de levensfase waarin men verkeert (bv wonen in een eengezinswoning terwijl de kinderen allang het huis uit zijn).

Ouderen blijken pas over verhuizen na te denken wanneer het **onafwendbaar** is. Te lang denkt men het zelf wel te redden. Dat leidt tot **onveilige situaties, belasting van ziekenhuizen, spoedopnames en overbelasting mantelzorgers (die straks ook oud zijn)**. **Bewustwording is dus hard nodig om dit en de bijkomende kosten daarvan voor de samenleving te voorkomen.**

Sheet 15 Voorlichtingscampagne

Voor bewustwording is voorlichting nodig. Landelijk door het ministerie van VWS en als het om wonen gaat, met BZK.

Zo een **voorlichtingscampagne** moet zich **niet alleen op ouderen richten, maar op de samenleving als geheel**. Want het gaat om een **ouderenvriendelijke samenleving**, waarin ouderen gemakkelijker kunnen anticiperen op hun veranderende situatie.

Bij het ontwikkelen van een campagne moeten ouderen en ouderenorganisaties worden betrokken. De Minister van VWS heeft dat ook gedaan bij de lopende campagne: “waarde van ouder worden”. (Mooi voorbeeld van actieve ouderen vormen de gemeente Hoorn en Delft waar ouderen het initiatief namen tot meer aandacht in de woonvisie.)

Onderdeel van de campagne moet **ook** zijn dat **het rijk gemeenten stimuleert om in gesprek te gaan met ouderen over wonen en ouder worden. Gemeenten moeten per dorp of wijk verkennen welke ouderen onder welke condities, ook financieel, bereid zijn hun woning aan te passen of te verhuizen.**

Sheet 16 Elementen voorlichtingscampagne

Kortom de elementen van een voorlichtingscampagne gericht op ouderen moeten zijn:

- noodzaak en mogelijkheden van woningaanpassing
- verhuizen binnen wijk of dorp
- in de buurt van kinderen en familie gaan wonen
- informatie over mogelijke woonvormen: meergeneratie, levensloopbestendig, woonzorgcomplex, specifiek voor ouderen bestemde woning, hofjeswoning, mantelzorgwoning, gemeenschappelijk wonen etc.
- Informatie over financiële mogelijkheden en ondersteuning (bv wooncoaches)

Sheet 17 Prioriteit 2: Bouwen, advies aan Rijk en Provincie

- Een **forse inhaalslag** is nodig bij het bouwen van voor ouderen geschikte woningen, zowel in de **sociale sector en middenhuur** als in de **koopsector**. **Dat vereist een raming van vraag en aanbod van de bouwopgave voor de komende 10 jaar voor elke gemeente en voor heel Nederland.**
- De ministers van VWS en BZK zouden moeten zorgen voor een **gemeentelijk en geaggregeerd landelijk overzicht van de te verwachten vraag en aanbod van “levensloopbestendige” woningen.**
- Het **Rijk moet gemeenten helpen bij bestuurlijke en financiële knelpunten** (bv de verhuurdersheffing afschaffen, m.n. voor sociale woningbouw!), maar **ook (met banken) bezien welke fiscale mogelijkheden ouderen kunnen stimuleren om de woning aan te passen of te verhuizen.**
- **Provincies** worden door het Rijk gestimuleerd om **voldoende plancapaciteit via de Omgevingswet** beschikbaar te stellen en andere noodzakelijke acties te ondernemen. (zie bij voorbeeld provincie Brabant met Brabant aan de slag)
- Het plaatsen van een **mantelzorgwoning** blijft in de nieuwe Omgevingswet **vergunningsvrij.**

Sheet 18 Prioriteit 2 Bouwen advies aan Gemeenten

Het zwaartepunt ligt lokaal, bij gemeenten.

-- de opdracht aan **gemeenten is: bouw** voor senioren geschikte (levensloopbestendige) huurwoningen **inclusief bijkomende voorzieningen,**

in **de sociale sector en in het middensegment van de woningmarkt**. Maak **heldere afspraken met woningbouwcorporaties** en projectontwikkelaars.

-- **oormerk, in de woonvisie een substantieel percentage van de te bouwen woningen als ouderenhuisvesting**. En **verplicht woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars** in hun projecten hetzelfde te doen. Dat is nu al gangbare praktijk met prestatieafspraken over sociale huurwoningen. Zo nodig zou het Rijk gemeenten daartoe moeten verplichten.

-- **maak het combineren van wonen en zorg mogelijk door geclusterd en/of gemeenschappelijk wonen**. Dit is met name van belang voor **ouderenhuishoudens met kwetsbare ouderen, mensen met dementie en migrantenouderen**.

-- Realiseer de woningen in een **ouderenvriendelijke omgeving**.

Sheet 19: En daarmee kom ik op Prioriteit 3: Transformatie

De **Ministers van VWS en BZK** zouden **gemeenten ertoe aan moeten aanzetten te komen tot een transformatie van wijken** met als doel wijken ouderenvriendelijk maken.

Gemeenten en maatschappelijke partners zouden dat bijvoorbeeld kunnen doen naar het **concept Woonservicegebied** (Platform 31, 10 jaar ervaring met woonservicegebieden).

Het is naast **bouwen en aanpassen van woningen** nodig te werken aan het **toegankelijk en veilig maken van openbare ruimten, ontmoetingsruimten, voorzieningen voor dagelijkse behoeften, eerstelijns en thuiszorg, èn goede OV voor verder weg liggende voorzieningen zoals ziekenhuis**.

Uiteraard dient dit **in samenspraak met de oudere bewoners** te gebeuren opdat de voorzieningen ook aansluiten bij hun leefwereld en behoeften.

De Taskforce Wonen en Zorg is bij uitstek de organisatie om een dergelijk veranderingsproces te ondersteunen met kennis en deskundige begeleiding.

De RvO is zich er van bewust dat dit een proces is van **lange adem**.

Sheet 20: Prioriteit 4 Wijkgerichte ouderenzorg

De organisatie van de zorg voor ouderen en zeker complexe zorg is **ondoorzichtig**. De zorg zou **zo dicht mogelijk bij de oudere, kleinschalig** en **in de wijk** goed georganiseerd moeten zijn. Het **perspectief en de behoeften** van ouderen in de wijk (of dorp) zouden **leidend** moeten zijn bij de organisatie van de zorg.

Het advies van de RvO is dat:

- **Gemeente, zorgverzekeraars en zorgkantoren afspraken** maken met instellingen van professionele dienstverlening, in samenspraak met ouderen
- **Er intensieve samenwerking** komt in **kernteams** van essentiële instellingen zoals **thuiszorg, eerstelijnszorg (huisarts, apotheek, fysiotherapie), wijkverpleging, specialist ouderengeneeskunde en welzijnsinstellingen**. Zo kan invulling worden gegeven aan **integrale, persoonsgerichte en cultuursensitieve zorg- en dienstverlening**. Inzet van E-health instrumenten kan de mogelijkheden van persoonsgerichte zorg verruimen (De RvO heeft over deze inzet uitgangspunten geformuleerd in het advies over ICT en zorg).

- **Er één professional** (bv. de wijkverpleegkundige) wordt aangewezen als **aanspreekpunt** voor de oudere en mantelzorger, die de **regie** voert. Dit bevordert onderlinge samenwerking met andere zorg- en dienstverleners en zo krijgt de cliënt met minder verschillende professionals te maken.

Wijksgewijze inrichting van de zorg vergt ook **ingrepen in het zorgstelsel**. Het effect dat investeringen van de één (bv in preventie en positieve gezondheid) neerslaan in opbrengsten voor de ander moet veranderen. In ieder geval moeten de **negatieve effecten van het huidige stelsel van marktwerking voor de oudere worden beperkt**: denk aan de papieren rompslomp, van het kastje naar de muur worden gestuurd, de beperking van de keuzevrijheid van de cliënt.

Cie Bos heeft enkele nuttige voorstellen gedaan in het REIS advies.

Sheet 21 En Last but not least: Prioriteit 5 Verpleeghuizen:

- Er is geen eigenlijk geen keuze mogelijk, gezien het tekort aan capaciteit en ook aan personeel. Er zijn wachtlijsten van een jaar tot anderhalf en het aanbod is uniform.
- De gemiddelde verblijfsduur is kort, waardoor het verpleeghuis meer verwordt tot een palliatieve voorziening en bij ouderen leidt tot een schrikbeeld over het verpleeghuis als “wachtkamer van de dood”
- De stap van thuis naar verpleeghuis is te groot.

Er zijn 2 acties nodig onder regie van MinVWS:

1. Gemeenten en zorgverzekeraars **inventariseren in samenspraak met zorginstellingen en ouderen(organisaties) de vraag naar complexe verpleeghuisvoorzieningen per regio** en gaan na hoe daaraan daarin kan worden voorzien.
2. Gemeenten en zorgverzekeraars maken **plannen om de overeengekomen capaciteit te realiseren**. Gestreefd moet worden naar een verscheidenheid van kleine woonvoorzieningen met (verpleeghuis)zorg die aansluit bij de vraag in de regio.

MinVWS stelt zonodig financiële middelen beschikbaar.

Sheet 22 Conclusie

De **sense of urgency** op het thema wonen en zorg voor ouderen groeit.

Het beter op elkaar afstemmen van Wonen en Zorg is nodig in het belang van “waardig oud worden”.

Er zijn mooie initiatieven in het land.

Die tonen aan dat er niet één oplossing is, maar verschillende afhankelijk van de **lokale samenstelling** van de generatie ouder wordende bewoners.

Zie de publicatie van Actiz van september jl met een bundeling van voorbeelden van nieuwe woonvormen voor ouderen op de site van Zorgsaam.

Ook is er de Taskforce Wonen en Zorg en het “Reisadvies” van de Commissie Bos.

Er zijn mogelijkheden te over om van elkaar te leren.

Samenwerken is gelet op de vele actoren broodnodig voor een **samenhangende integrale aanpak**. Afspraken worden bij voorkeur vastgelegd in een overeenkomst tussen betrokken partijen.

Betrek ouderen om te kunnen aansluiten bij wat er bij hen leeft en wat hun behoeften zijn. **Stimuleer ouderen om na te denken over ouder worden en hun woonsituatie.**

Besteed in de **woonvisie ruim aandacht** aan ouderen en het **combineren van wonen en zorg.**

En besteed niet alleen aandacht aan ouderen met een goed inkomen, maar ook aan hen die sociaal economisch geen sterke positie hebben, zoals migrantenouderen.

Sheet 23 Slot Geen woorden maar daden

Ik zei in het begin al dat de problematiek van wonen en zorg voor ouderen **groot, groeiend en urgent** is. Als getogen Rotterdamse vind ik het motto “Geen woorden maar daden” daar prima bijpassen. **Het is nu tijd voor actie!**

Handen uit de mouwen, ga nu aan een ouderenvriendelijke samenleving bouwen.

(Neem een voorbeeld aan Rotterdam met het “Langer thuis akkoord” met maatschappelijke organisaties, ondernemers en ouderenorganisaties. Daar wordt gewerkt aan:

- De bouw van 10.000 nieuwe levensloopbestendige woningen komende 5 jaar. Zodat ouderen gemakkelijker in de eigen wijk gaan verhuizen.
- En aan de inrichting van ouderenhubs: een centrale plek in de wijk met allerlei voorzieningen voor ouderen.)